

Міністерство культури України
Республіканський методичний кабінет навчальних
закладів мистецтв і культури

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ГРИ НА ФОРТЕПІАНО

ПРОГРАМА

для музичних училищ із спеціальності
№ 0501 "Фортепіано"

Київ -1993

Укладач - М.А.Нівельт, викладач
Тернопільського музичного
училища ім С.А.Крушельницької
Рецензенти - Н.П.Михайлова, доцент
Одеської Державної консерваторії
ім. А.В.Нежданової
К.С.Кущніренко, викладач
Київського музичного училища ім.
Р.М.Глієра.

Відповідальний за випуск - С.П.Шинкаренко
Редактор - Л.В.Московченко

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предмет "Методика навчання гри на фортепіано" разом з іншими предметами педагогічного циклу є основним курсом професійної підготовки студентів. На уроках методики студент повинен навчитися використовувати знання, набуті під час занять із спеціальних, музично-теоретичних та інших дисциплін, в майбутній практичній роботі. Одночасно дуже важливо закласти уявлення про педагогічну діяльність, як про творчий процес, який вимагає глибокої теоретичної та практичної підготовленості. Послідовність тем програми націлена на розвиток мислення, вміння самостійно вирішувати різні проблеми, що виникають під час спілкування з учнем.

Перші теми знайомлять з актуальними питаннями роботи школи естетичного виховання (ШЕВ) такими, як: проблема диференційованого підходу до учнів різних за здібностями, розвитком творчих задатків і художнього мислення на уроках із спеціальності, значення та методичне забезпечення комплексного методу виховання та навчання музиканта.

Використовуючи знання, набуті в курсі "Теорія музики", тема "Засоби музичної виразності" сприяє формуванню навичок виконавсько-теоретичного аналізу музичного твору, спрямовуючи його на виконання практичних завдань - опанування конкретним репертуаром.

Тема "Технічний розвиток музиканта-виконавця" узагальнює знання набуті на уроках із спеціального класу про особливості фортепіанного звуку, способи звуковидобування на інструменті та прийоми гри, необхідні для реалізації слухових художніх уявлень.

Тема "Початковий період навчання" звертає увагу на практичні приклади - різні вправи без інструмента та на інструменті. В ній, поруч з ознайомленням із музичною грамотою, формуванням навичок читання з аркуша, аплікатурного мислення, особливо наголошується на використанні на уроках творчих форм роботи, спрямованих на розвиток здібностей учня, вміння створювати музику, імпровізувати.

При вивченні теми "Методика проведення уроку" необхідно підкреслити значення різних методів роботи, створення на уроці проблемних ситуацій, спрямованих на розвиток самостійного мислення учнів.

В темах, де вивчається репертуар ШЕВ, звертається увага студентів на питання дотримання авторського тексту, усвідомлення ролі виконавських засобів (динаміки, агогіки, артикуляції, темпоритму та інші) для втілення музики композиторів різних за стилем, а також на вивчення різних редакцій твору, розвиток навичок самостійної інтерпретації та інші.

Тема "Планування педагогічної роботи" враховує диференційований підхід до кількості та складності музичних творів при складанні програм учнів загально-естетичного та професійного напрямку навчання. Теоретичні відповіді обов'язково повинні супроводжуватись ілюстраціями музичного матеріалу на інструменті.

До кожної теми розроблені практичні завдання, які поглиблюють знання, сприяють розумінню теоретичного матеріалу, використанню його на практиці.

До кожної теми додається перелік необхідної літератури.

КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

В VI семестрі проводиться іспит. В екзаменаційний білет доцільно включити теоретичне питання з курсу, практичне завдання, пов'язане з формуванням піаністичних навичок, виконання та аналіз музичних творів з репертуару ШЕВ.

Завданням для контролю знань студентів можуть бути:

- а) створення самостійної редакції музичного твору;
- б) гра репертуару ШЕВ з виконавсько-теоретичним та педагогічним аналізом.

При оцінюванні студента з предмета необхідно враховувати якість виконання ним практичних завдань.

ПРИБЛИЗНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва тем	Кількість годин
1. Основні завдання і зміст курсу.	2 год.
2. Актуальні питання музичного навчання.	6 год.
3. Історичний огляд розвитку фортепіанної педагогіки і методики викладання.	6 год.
4. Музично-виконавські здібності та їх розвиток в процесі навчання.	10 год.
5. Засоби музичної виразності.	10 год.
6. Технічний розвиток музиканта-виконавця.	8 год.
7. Початковий етап навчання.	16 год.
8. Методика проведення уроку. Методи навчання на уроці. організація самостійної роботи учня.	6 год.
9. Процес роботи над музичним твором.	8 год.
10. Робота над поліфонічним твором.	12 год.
11. Робота над творами великої форми.	12 год.
12. Робота над творами малої форми.	8 год.
13. Робота над етюдами.	8 год.
14. Планування педагогічної роботи. Шляхи і методи підвищення кваліфікації викладачів.	2 год.

ВСЬОГО: 114 год.

ТЕМА 1. Основні завдання і зміст курсу.

Розвиток мислення учнів, виховання бажання і вміння свідомо ставитись до майбутньої діяльності викладача.

Пробудження активного інтересу до вирішення професійних завдань.

Інформація про сучасні методи виховання і навчання.

Вироблення вміння самостійно користуватися літературою, різними посібниками.

Вміння поєднати теоретичні знання з практичними навичками.

ТЕМА 2. Актуальні питання музичного навчання.

1. Завдання педагога-музиканта у справі виховання підростаючого покоління:

- значення активних занять музикою для формування особистості підлітків;

- вплив музики на розвиток емоційних і творчих нахилів учня;

- формування за допомогою занять музикою естетичних смаків учня;

- виховна робота в класі із спеціальності (класні, батьківські збори, спільні відвідування концертів, виставок та ін.);

- необхідність тісного зв'язку з загальноосвітніми школами (робота дитячої філармонії, організація тематичних лекцій-концертів для учнів загальноосвітніх шкіл і садочків).

2. Завдання загальноестетичного і професійного навчання:

- диференціація вимог для учнів з різним рівнем професійних здібностей;

- значення різних форм роботи для виховання творчих нахилів на заняттях з учнями групи загальноестетичного розвитку;

- завдання музичної школи в підготовці учнів з професійною орієнтацією не тільки на спеціальність фортепіано, але і теорію музики, хоровий клас; у підготовці до вступу в музично-педагогічні училища, училища культури.

3. Метод комплексного художнього виховання та навчання.

Значення методу комплексного художнього виховання та навчання, його професійні можливості.

Методичне забезпечення комплексного підходу до навчання ("Шлях до музики" Л.Баренбойма, "Створюймо музику" В.Подвали, "Фортепіано" 1 клас І.Рябова).

Використання матеріалів алгоритмізованої моделі дисципліни (АМД) для реалізації завдань комплексного навчання:

а) структура АМД;

б) зміст АМД;

в) понятійні блоки і навчальна мета;

г) значення АМД для "покрокового" навчання;

д) виховання художнього мислення;

ж) формування системи виконавських навичок;

з) творча діяльність учнів.

Практичні завдання:

- підготувати реферат по питання диференційованого навчання в ШЕВ;

- підготувати реферат по питання комплексного підходу до навчання в ШЕВ.

ЛІТЕРАТУРА:

Дьяченко Н., Котляревський И., Полянський Ю. Теоретические основы воспитания и обучения в музыкальных учебных заведениях. -К.: Музична Україна, 1987.

Алексеев А. Методика обучения игре на фортепиано, 2-е изд. -М.: Музыка, 1971.

Баренбойм Л. Раздумья о музыкальной педагогике. В сб. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства. -Л.: Музыка, 1969.

Любомудрова Н. Методика обучения игре на фортепиано. -М.: Музыка, 1982.

Шульгина В. В курсе методики навчання гри на фортепіано. В зб. Питання фортепіанної педагогіки і виконавства. -К.: Музична Україна, 1981.

Подвала В. Створюймо музику. -К.: Музична Україна, 1990.

ТЕМА 3. Історичний огляд розвитку фортепіанної педагогіки та методики викладання.

Соціально-історичні передумови розвитку фортепіанної педагогіки.

Характерні особливості педагогіки періоду клавирного мистецтва.

Педагогіка епохи класицизму, механістична школа.

Анатомо-фізіологічна школа (А.Герц, М.Плейель, К.Калькбреннер, Л.Денпе, Р.Брейтгаупт, Ф.Штейнгаузен).

Літвівський етап в розвитку фортепіанної педагогіки; педагогічні принципи Ф.Шопена, Р.Шумана.

Характерні риси фортепіанної педагогіки ХХ ст., психотехнічний напрямок (Ф.Бузоні, Й.Гофман, М.Лонг, К.Мартинсен).

Характерні риси російської педагогіки на етапах:

а) зародження клавирної педагогіки в Росії (приватні школи С.Шлезінгера, Е. та О.Гнесіних; діяльність іноземних педагогів - А.Дюбука, Дж.Фільда, А.Гензельта, О.Вілдуана);

б) створення державних професійних музичних закладів: РМТ, консерваторій, безкоштовних шкіл;

в) видатні представники російської фортепіанної педагогіки: М.Рубінштейн, Т.Лешетицький, А.Есіпова, О.Зверев, О.Зілотті, Ф.Блуменфельд, О.Сафонов;

г) московська школа: О.Гольденвейзер, К.Ігумнов, Л.Оборін, Я.Фліер, Г.Нейгауз;

д) лівінградська школа: О.Савшинський, О.Ніколаєв, Н.Голубовська, П.Серебряков, Н.Перельман.

Розвиток музичної освіти на Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Из истории фортепианной педагогики. -К.: Музична Україна, 1974.

Баренбойм Л. Н.Г.Рубінштейн. -М.: Музыка, 1982.

Клан Г. Ф.Бузони. -М.: Музыка, 1970.

Кременштейн Б. Педагогика Г.Г.Нейгауза. -М.: Музыка, 1984.

Мильштейн Я. Ф.Лист. -М.: Музыка, 1970, т.1.

Мурзилевский В. Русское фортепианное искусство. -Л.: Госмузиздат, 1961.

Наташов В. Прошлое русского пианизма. -М.: Музыка, 1960.

Николаев А. Музыкальное образование в пути развития искусства в СССР. В сб. Очерки по методике обучения игре на фортепиано. Вып.1. -М.: Музыка, 1955.

Николаев А. Очерки по истории фортепианной педагогики и истории пианизма. -М.: Музыка, 1980.

Українське музикознавство. Вып. 25-й. -К.: Музична Україна, 1990.

ТЕМА 4. Музично-виконавські здібності і їх розвиток в процесі навчання.

1. Характеристика музичних здібностей:

- музичний слух (абсолютний, відносний, мелодичний, гармонічний, ладовий, внутрішній, тембровий, динамічний);
- музичний ритм (відчуття рівномірності руху, відтворення різних ритмічних малюнків, усвідомлення і аналіз метроритма при першому ознайомленні з музичним твором, відчуття однієї ритмічної пульсації);
- музична пам'ять (слухова, зорова, моторна, тактильна, емоційна). вікові особливості пам'яті, свідоме і несвідоме запам'ятовування, важливість установки на запам'ятовування;
- музикальність (реагування на музичний матеріал, здатність до переживання);

- емоційність (активність у сприйнятті і відтворенні музичного матеріалу пісень, а також віршів, вміння визначити характер музики а ін.);
- піаністичні задатки, фізичні можливості рук.

2. Засоби виявлення музичних здібностей:

- диференціація прийомів і методів виявлення музичних здібностей індивідуальними та груповими формами перевірки;
- групова перевірка музичних та загальних здібностей;
- підготовка музичного матеріалу для перевірки здібностей.

3. Розвиток музичних здібностей.

Вправи для розвитку музичного слуху:

- відтворення голосом інтонації "ку-ку" - великої або малої терції, окремих звуків;
- відтворення легких послідовок (в поступовому русі зверху вниз з простим ритмічним малюнком), усвідомлення руху мелодії ввверх-вниз;
- усвідомлення поняття відносної висоти звуку: "вище-нижче" (визначення різниці між високими звуками на великій відстані і їх поступове наближення до секунди);
- вміння знайти почутий звук у вказаному об'ємі клавіатури;
- ознайомлення із звучанням різних інтервалів;
- вміння визначити кількість звуків, взятих одночасно;
- слухо-клавіатурний диктант (знайомство з назвами звуків і розміщення їх на клавіатурі);
- визначення "вище-нижче" відносно заданого звуку;
- визначення на слух різниці в звучанні мажорного і міжорного тризвуків;
- визначення ладу п'єси, що виконується;
- визначення різниці в звучанні мажорного та міжорного звукорядів;

- підбирання на слух і транспонування;
- гармонізація мелодії;
- докомпонування мелодії, імпровізація - відповідь на запропоновану першу фразу.

4. Робота над накопиченням музичних вражень, розвитком емоційної чутливості і усвідомлення закономірностей втілення образнозмистовних явищ:

- сприйняття пісні, танцю, з урахуванням жанрових особливостей;
- визначення на слух музичної форми: куплетної, двочастинної, репрізної, тричастинної, рондо та ін.;
- усвідомлення на слух особливостей форм: повторення матеріалу, поява нового матеріалу, зміна закінчення при подібності початків;
- усвідомлення на слух фактурного викладу (уміння знаходити мелодію, різні типи супроводу і т. п.);
- усвідомлення закономірностей використання виконавських засобів виразності для створення того чи іншого настрою музики (рішуче, весело - звучить голосно, дзвінко; сумно, ніжно - м'яко, тихо; наспівна музика звучить легато; у марші чи танці використовуються незв'язні штрихи та ін.);

- усвідомлення залежності характеру музики від метроритмічної організації, темпу (розвиток навичок швидкого прочитання ритмічних малюнків плесканням);

- систематична робота над розвитком музичної пам'яті шляхом аналізу легких п'єс і, в результаті, запам'ятовування музичного матеріалу в процесі уроку.

Практичні завдання:

- підготувати практичний матеріал для перевірки музичних здібностей учня;
- підготувати послідовність завдань, з використанням різних вправ, для розвитку всіх аспектів музичного слуху;
- розробити послідовність завдань для розвитку навичок підбору по слуху, транспонуванню, гармонізації;
- підготувати 3-5 п'єс з репертуару ШЕВ, зробити аналіз засобів музичної виразності для роботи над розвитком художнього мислення учня-початківця.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Методика обучения игре на фортепиано. 2-е изд. -М.: Музыка, 1971.

Баренбойм Л. Путь к музицированию. -Л.: Советский композитор, 1979, 2-е изд.

Галич В. О развитии внутреннего слуха, творческой инициативы и фантазии на индивидуальных занятиях в фортепианных классах. В сб. Вопросы фортепианной педагогики. Вып. 4-й, -М.: Музыка, 1976.

Герасимович Д. Методика навчання гри на фортепіано. -К.: Музична Україна, 1962.

Ключарева Т. Развитие слухового, музыкального и художественного восприятия на начальном периоде обучения. В сб. Вопросы фортепианной педагогики. Вып. 1-й, -М.: Музыка, 1979.

Любомудрова Н. Методика обучения игре на фортепиано. -М.: Музыка, 1982.

Ляховицкая С. Задания по развитию самостоятельности. -М.: Музыка, 1979.

Макиннот Л. Игра наизусть. Л.: Музыка, 1967.

Теплов Б. Психология музыкальных способностей. -М. -Л.: АН РСФСР, 1947.

ТЕМА 5. Засоби музичної виразності.

Характеристики засобів музичної виразності:

- структури (розуміння форми музичного твору, співвідношення окремих частин, ознак поділу побудов - цезури в великому та малому масштабах);
- прийомів розвитку музичної думки (повтору, видозміненого повтору, секвенціювання, появи нового матеріалу та ін.);
- мелодії (інтонаційна природа мелодії, розуміння особливостей метроритму, музично-висотних співвідношень, мелодичної лінії, питань про кульмінацію в мелодії та інші);
- гармонії (формотворча роль гармонії, фонічна сторона гармонії, поняття дисонанс-консонанс та інші);
- фактури (відомості про різні типи давати в історичному аспекті: монодичний склад, гетерофонний, поліфонічний, гомофонний та інші; усвідомлення фактури п'єси для планування роботи над окремими її елементами).

Виконавські засоби музичної виразності:

- динаміка (передача засобами динаміки загального жанрово-виразного характеру музики, розвитку змісту; досягнення за допомогою динаміки правильної інтерпретації різних мотивів, інтонаційних опорних точок в мелодії, співвідношення головного і другорядного в мелодичній лінії та різних пластів фактури);
- артикуляція (передача різними артикуляційними засобами інтонаційних, структурних та жанрових особливостей музики);
- тембральне забарвлення (залежність його відтворення від творчої фантазії учня та володіння різними прийомами гри на інструменті);
- педаль (розуміння будови, технології дії, її використання в творах різних за стилем, жанром та характером);
- темп (відповідність авторським, редакторським вказівкам, залежність вибору від внутрішнього відчуття змісту).

Практичні завдання:

- підготувати для виконання 5-7 п'єс з репертуару ШЕВ, різних за стилем, жанром та характером. Зробити виконавсько-теоретичний аналіз, використовуючи знання про засоби музичної виразності, набуті на уроках з музично-теоретичних дисциплін, із спеціальності та методики.

ЛІТЕРАТУРА:

- Асаф'єв Б. Музыкальная форма, как процесс. - Л.: Музгиз, 1963, т. 1-2.
Браудо И. Об изучении клавирных сочинений Баха в музшколе, изд. 2-е - Л.: Музыка, 1979.
Мазель Л. Строеие музыкальных произведений. - М.: Музыка, 1979.
Тюльн Ю. Ученне о музыкальной фактуре и мелодической фигурации. - М.: Музыка, 1965.

ТЕМА 6. Технічний розвиток музиканта-виконавця.

1. Формування технічних навичок на основі усвідомлення особливостей звуковидобування на інструменті та фізичних можливостей апарату піаніста:

- характерні особливості фортепіанного звуку (тембр звуку, обертони звуку, сила звуку, затухання звуку, верхні і нижні призвуки);
- залежність сили звуку не лише від динаміки але й від вміння виконавця зберігати призвук;
- знання про анатомію руки (кістки плеча, передпліччя, пальців, зап'ястя, кисті, м'язи);
- постановка руки під час гри (положення верхніх частин руки, положення зап'ястя і пальців, залежність положення від будови руки,

постійна зміна положення як необхідна умова для правильних пристосувань під час гри);

- замахи пальців;
- вагова гра (необхідність гальмування - як основна умова формування навичок звуковидобування на фортепіано для досягнення різної градації сили звуку);
- роль плечового суглобу у фортепіанній грі (використання замаку руки від плеча на початку і в кінці фрази, при виділенні окремих голосних звуків, для точного дозування динаміки; обмежена швидкість цих рухів);
- посадка і положення корпусу за роялем (висота, глибина, віддаленість посадки та інші);
- формування технічних навичок на основі художніх уявлень (тісний зв'язок між музичними уявленнями і рухами, відповідність руху з більшою масою бо швидкістю більш сильному звуку та інші).

2. Основні різновиди технічних вправ: гамма, терцієви гамма, октави, акорди, арпеджіо, трель, репетиції, тремоло, стрибки, гліссандо.

3. Техніка педалізації: будова правої та лівої педалі; техніка дії з лашкою педалі (демпферний рівень, педальний "люфт"); поза, нецупна педаль (зверху, знизу); види педалі (пряма зв'язуюча та інші); педальні вправи; використання педалі в творах різних за стилем і змістом.

Практичні завдання:

- дати характеристику прийомів гри для створення різних артикуляційних, динамічних та тембральних градацій звучання;
- підготувати для виконання 3-5 п'єс з репертуару музичної піколи, дати характеристику прийомам виконання, необхідним для втілення змісту твору (виразного інтонування мелодії, виконання різних пластів фактури та інші);
- підготувати реферат на тему "Формування технічних навичок на основі слухових, музичних уявлень".

ЛІТЕРАТУРА:

- Гат И. Техника фортепианной игры. - М.: Музыка, 1957.
Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. - М.: Музыка, 1967.
Мартинес К. Индивидуальная фортепианная техника на основе звуковтворческой воли. - М.: Музыка, 1966.
Светозарова Н., Крементейн В. - Педализация в процессе обучения игре на фортепиано. - М.: Музыка, 1965.
Шмидт-Шкловская А. О воспитании пианистических навыков. - Л.: Музыка, 1985.
Щапов А. - Некоторые вопросы фортепианной техники. М.: Музыка, 1968.

ТЕМА 7. Початковий період навчання.

1. Організація піаністичного апарату. Попередня підготовка апарату:

- "дихання" руки;
- відчуття опори руки;
- рухи руки від передпліччя;
- рухи від зап'ястя;
- відчуття руку пальців;
- рухи першого пальця.

2. Вправи за інструментом:

- вправи для оволодіння грою легато;
- вправи для розвитку пальців;
- пластика рухів апарату при виконанні інтервалів;
- виконання різних ритмо-інтонаційних, "музичних слів";
- пластичність апарату при виконанні акордів з попереднім доторканням;
- вправи для роботи першого пальця.

Вправи для розвитку всіх технічних формул (необхідність розуміння мети кожної вправи, ініціатива студента в складанні комплексу вправ, використання художнього матеріалу).

3. Запис ритму, запис звуків:

- необхідність сприйняття запису, як фіксації музики, яка звучить;
- запис звуків на лінійках і між ними;
- вивчення ритмічного запису, з урахуванням того, що четвертна є основна одиниця пульсації;
- запис знайомих мелодій;
- одинадцяти-лінійна система В.Буркхарда (школа гри на фортепіано під ред. М.Кувшиннікова і М.Соколова);
- методика навчання нотного запису А.Артобольської в зб. "Путь к музыке".

4. Розвиток навиків читання з аркуша:

- ознайомлення з клавіатурою дотиком;
- оволодіння системою нотного запису;
- оволодіння технікою прискореного читання;
- контроль за пластикою рухів рук;
- послідовність музичного матеріалу для розвитку навички читання з аркуша;

- читання простих мелодій з 3-4 звуків розділених паузами;
- читання мелодій з мелодичними і гармонічними інтервалами (контроль за вибором аплікатури);

- читання мелодій з елементами зображальності;
- читання мелодій на двох нотних станах;
- читання мелодій з остінатним басом;
- читання акордів (самостійно підібрані пальці);
- читання етдів з гамоподібним рухом;

5. Засвоєння аплікатурних принципів:

- назва пальців;
- природне розміщення довгих пальців на чорних клавішах;
- поняття аплікатурної позиції (якщо ноти поруч - брати пальці підряд; пропускається нота - пропускати палець);
- аплікатура гам, арпеджіо, акордів, септакордів та ін.;
- використання на практиці аплікатурних принципів (редагування п'єс);

- усвідомлення виразового значення при виборі аплікатури.

6. Розвиток творчих здібностей:

- підбір по слуху знайомих мелодій;
- визначення характеру виконуваного твору, виконання в ансамблі з викладачем;
- знаходження відповідного темпу виконання;
- найпростіші видозміни мелодій;
- власне складання мелодій в обсязі 5-ти звуків;
- імпровізація мелодичних зворотів в мажорі і міжорі;
- створення різних мелодій на один і той же текст та ритмічний малюнок;

- створення додаткового голосу;
- імпровізація мелодії (запропонований настрій);
- створення моделі різнохарактерного супроводу;
- гармонізація мелодій;
- на цей же супровід створення нової мелодії;
- транспонування мелодичних послідовностей, гармонічних послідовностей;
- створення музики в певних формах;
- написання п'єси за формою АБА;

- вільне написання п'єси певної форми.

Практичні завдання:

- підготувати практичний показ вправ без інструменту та на інструменті, необхідних для формування піаністичного апарату на початковому етапі навчання;
- підготувати музичний матеріал та розробити завдання, необхідні для навчання музичної грамоти;
- підготувати музичний матеріал та розробити завдання для розвитку навичок читання з аркуша;
- розробити творчі завдання для розвитку навичок композиції (гармонізації мелодії, створення етюдів на задану гармонічну послідовність та інші);
- розробити завдання для розвитку в учнів навичок інтерпретації, створення самостійної редакції п'єс з репертуару ШЕВ.

ЛІТЕРАТУРА:

- Барейбойм Л. Путь к музыцированию. -Л.: Советский композитор, 1980.
- Брянская Ф. Навыки игры с листа, его структура и принципы в ст. "Вопросы фортепианной педагогики". -М.: Музыка, 1976.
- Ключарева Т. Развитие слухового, музыкального и художественного восприятия на начальном этапе обучения. В сб. "Вопросы муз. педагогики", вып. II-й. -М.: Музыка, 1979.
- Лерман М. Первые уроки музыки в ст. "Вопросы фортепианной педагогики". -М.: Музыка, 1967.
- Лейзерович Г. Апликатура в сб. Воспитание пианиста. -К.: Мистецтво, 1964.
- Любомудрова Н. Начальное обучение игре на фортепиано в ст. "Очерки по методике обучения игре на фортепиано". Вып. III-й. -М.: Музыка, 1971.
- Леховицкая С. Развитие активности, самостоятельности и сознательности учащихся. В сб. "Вопросы современной педагогики". Вып. III-й -М.: Музыка, 1971.
- Михелис В. Первые уроки юного пианиста. -Л.: Музгиз, 1962.
- Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. -М.: Музыка, 1967.
- Подвала В. Створюймо музику. -К.: Музична Україна, 1990.
- Радионова Т. Обучение основам композиции в классе фортепиано в ДМШ в сб. "Вопросы музыкальной педагогики", вып. IV. -М.: Музыка, 1976.
- Рябов И.М., Мурзина Е.И. - Воспитание и обучение в ДМШ, фортепиано 1-й класс. -К.: Музична Україна, 1988.
- Рябов И. Чтение с листа. -К.: Музична Україна, 1988.
- Фейгин М. Мелодия и полифония в первые годы обучения фортепианной игре. -М.: Советская Россия, 1960.
- Цейтлин Е. К вопросу об организации руки начинающего пианиста в "донотном" периоде обучения. В сб. "Вопросы муз. педагогики", вып. II-й. -М.: Музыка, 1979.
- Шмидт-Шкловская А. О воспитании пианистических навыков. -Л.: Музыка, 1985.

ТЕМА 8. Методика проведения урока. Методы навчання на уроці.

Организація самостійної роботи учня.

1. Види уроків (тематичний, показовий, із змішаними завданнями). Особливості індивідуального уроку (необхідність контакту, урахування фізичного стану учня, стимулювання інтересу).

Підготовка уроку (планування завдань та імпровізаційність уроку, вивчення репертуару учня).

Перевірка домашнього завдання (необхідність прослуховування цілого твору без поправок, вибіркова перевірка, перевірка навичок самостійної роботи, вміння помітити і оцінити досягнення учня).

Порядок матеріалу на уроці (доцільність певного чергування творів на уроці, розподіл матеріалу таким чином, щоб найскладніший захоплював час активної уваги учня).

Метод узагальнення - основна форма роботи (зосередження на першорядних завданнях, вмогливість і доброзичливість).

Об'єктивна оцінка учня (стимулювання роботи високими балами, неефективність великої кількості низьких оцінок).

Організація самостійної роботи учня (необхідність складання розкладу самостійних занять, ведення щоденників; контакт з батьками, вивчення умов учня для занять; робота на уроці - зразок для самостійної роботи учня; контроль за якістю самостійної роботи в процесі уроку; необхідність постійного стимулювання інтересу до занять).

2. Методи роботи на уроці:

- інформаційно-рецептивний;

- репродуктивний;

- проблемний;

- евристичний;

- дослідницький;

- залежність вибору від віку та індивідуальності учня;

- спостереження - важливий метод роботи викладача для визначення засобу роботи з учнем.

пряма і спрямовуюча сила впливу (з'ясування поставлених перед учнем завдань, пошуки самостійних засобів їх вирішення, захоплення ініціативи учня, значення власних досягнень в стимулюванні роботи учня).

Різноманітні практичні роз'яснення педагога на інструменті (виявлення окремих компонентів та деталей твору, демонстрація різних прийомів виконання, відтворення гри учня з гумором тощо).

Практичні завдання:

- скласти плани-конспекти уроків у різних варіантах з учнями різних класів на різних етапах роботи;

- розробити приклади проблемних ситуацій, які необхідно використовувати в процесі уроку з учнем.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Методика обучения игры на фортепиано. -М.: Музыка, 1971.

Барейбойм Л. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства. -Л.: Музыка, 1969.

Кременштейн Б. Воспитание самостоятельности и сознательности в классе специального фортепиано. -М.: Музыка, 1966.

Любомудрова Н. Методика обучения игре на фортепиано. -М.: Музыка, 1982.

Савшинский С. Пянист и его работа. -Л.: Музыка, 1961.

Щапов А. Фортепианная педагогика. -М.: Советская Россия, 1960.

ТЕМА 9. Процес вивчення музичного твору.

1. Ознайомлення з музичним твором:

- асоціативне сприйняття змісту музичного твору під час прослуховування у виконанні артистів, викладача;

- доцільності під час читання з аркуша структури твору, характеру та розвитку тематичного матеріалу та інші.

2. Розбір твору. Визначення образно-сміслового навантаження твору.

- визначення ознак жанру (лад, метр, темп);

- визначення особливостей фактурного викладу;

- визначення особливостей мелодики - як елементу фактури, що має основне змістове навантаження (синтаксичний поділ, інтонаційна природа мелодії, особливості інтерпретації);

- усвідомлення виразових засобів гармонії (формотворча і фонічна функції, співвідношення консонансу і дисонансу, стійких та нестійких ступенів та ін.).

Усвідомлення виконавських засобів виразності для втілення змісту музичного твору:

- динаміка (втілення через динаміку змісту музичного твору в цілому та його частини; виявлення через динаміку елементів контрасту, співвідношення головного та другорядного); розвитку змісту, рельєфу фразування, особливостей вимовлення мелодії);

- артикуляції (залежність артикуляції від змісту в цілому, виявлення через артикуляцію елементів структури, різних голосів і контрастних елементів фактури, вимовлення мотивів в мелодії);

- тембрального забарвлення (різного за змістом тематичного матеріалу; різних елементів фактури);

- аплікатури;

- педалізації, її значення у втіленні змісту твору;

- агогіки;

- технічних прийомів виконання, туше;

- вибору і вивчення різних редакцій.

3. Робота по частинах:

- свідоме запам'ятовування тексту;

- виявлення матеріалу з різними особливостями фактури та вивчення всіх її елементів, робота над мелодичною лінією;

- контроль за динамікою диференціації якості звучання та артикуляції різних ліній, скритих голосів у фактурі;

- підпорядкованість технічної проробки музичного смислу;

- відпрацювання складних технічних моментів;

- чотири засоби роботи над художнім твором (за інструментом з нотами, без інструменту з нотами, без інструменту без нот, за інструментом без нот).

4. Проблеми виконання твору в цілому:

- значення динаміки у створенні цілісної драматургії твору (розподілення кульмінацій розділів, центральна кульмінація - закон золотого перетину);

- значення агогіки у створенні цілісної драматургії твору. Роль єдиного, правильно вибраного темпу, який визначається правильною одиницею руху;

- вміння мислити "горизонтально", "наперед";

- кінцева редакція виконавського плану, введення нових деталей.

Підготовка до виконання на естраді:

- перше виконання перед товарищами, створення атмосфери концертного виступу;

- репетиції в різних умовах;

- пробудження почуття "спілкування зі слухачем";

- концертний виступ - поштовх для подальшої роботи і підсумок зробленого.

Практичні завдання:

- створення самостійної редакції музичних творів (наприклад, творів Й.С.Баха);

- порівняння різних редакцій одного твору та прослуховування твору в запису.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Методика обучения игре на фортепиано. -М.: Музыка, 1978.

Врагича О. О работе над музыкальным произведением. В сб. Вопросы фортепианной педагогики, III вып. -М.: Музыка, 1979.

Гинзбург Л. О работе над музыкальным произведением. Изд. 3-е. -М.: Музыка, 1968.

Коган Г. О работе пианиста. -М.: Музыка, 1969.

Любомудрова Н. - Методика обучения игре на фортепиано. -М.: Музыка, 1982.

Рабинович И. О работе пианиста над музыкальным произведением, В сб. Очерки по методике обучения игре на фортепиано, Вып. 1-й. -М.: Музыка, 1969.

Савшинский С. Работа пианиста над музыкальным произведением. -М.: Музыка, 1964.

ТЕМА 10. Работа над полифоничним твором.

1. Організація поліфонічного складу.
2. Види поліфонії: підголоскова, контраста або різнотемна, імітаційна.
3. Виконання п'єс підголоскової поліфонії:
 - визначення характеру провідної мелодії та виявлення тих чи інших виконавських засобів для втілення характеру;
 - виявлення виразових особливостей підголосків;
 - вивчення кожної мелодичної лінії зокрема;
 - виконання двох мелодій з почерговим виділенням кожної більш насиченим звучанням;
 - визначення градацій динаміки кожного голосу, необхідних для їх гармонічного поєднання.
4. Виконання п'єс різнотемної поліфонії:
 - визначення жанрової характеристики в цілому (виходячи з назви), ладотональності, метроритму, авторських і редакторських позначень темпу та інших вказівок;
 - визначення особливостей композиції;
 - визначення змісту тематичного матеріалу та виконавських засобів виразності для втілення змісту;
 - вивчення різних редакцій, їх порівняння;
 - вивчення кожної мелодії зокрема;
 - використання всіх форм роботи над поєднанням двох мелодій;
 - вивчення і відпрацювання прикрас;
 - визначення технічних засобів втілення змісту.
5. Виконання п'єс імітаційної поліфонії.
 - вивчення термінів і понять (тема, протискладнення, імітація, та ін.);
 - визначення теми, її характеру;
 - визначення змісту протискладнення; утримане та неутримане протискладнення;
 - визначення тональностей всіх проведень тем;
 - фразування в кожному голосі;
 - виявлення матеріалу інтермедій; зв'язок з основним тематичним матеріалом;
 - визначення технічних засобів та прийомів гри для втілення характеру;
 - вивчення мелодії кожного голосу в рамках певних побудов;
 - визначення динамічних градацій усіх голосів всієї побудови з метою найбільш гармонічного їх поєднання;
 - виконання в ансамблі з педагогом;
 - при виконанні п'єси в цілому вести внутрішнім слухом по черзі кожний голос;
 - значення аплікатури для виразного виконання;
 - використання педалі.

Практичні завдання:

- підготувати для виконання та аналізу 3-4 твори різнотемної та імітаційної поліфонії. Визначити проблеми, пов'язані з виконанням творів Й.С.Баха;

- визначити послідовність завдань в роботі над поліфонічним твором.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Методика обучения игре на фортепиано. М.: Музыка, 1971.
Браудо И. Об изучении клавирных сочинений Баха в музыкальной школе. Л.: Музыка, 1965.

Голубовская Н. Искусство педализации. Л.: Музыка, 1977.

Дякий Ю. В сб. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства, К.: Музична Україна, 1981.

Калинина Н. Клавирная музыка Й.С.Баха. Л.: Музыка, 1974.

Копчевский Н. Й.С.Бах. В сб. Вопросы музыкальной педагогики. Вып. 1-й. М.: Музыка, 1979.

Копчевский Н. Вступительная статья к редакции Ф.Бузони ивентий Й.С.Баха.

Милич В. Работа над полифоническими произведениями в сб. Воспитание пианиста. К.: Мистецтво, 1964.

Фейгин М. Мелодия и полифония в первые годы обучения игре на фортепиано. М.: Музыка, 1960.

ТЕМА 11. Работа над великою формою.

1. Сонатна форма:
 - особливості структури сонатного алегро (схема форми);
 - тональний план, ладотональний контраст;
 - багатотемність, характеристика тематичного матеріалу, тематичний контраст, об'єднуюча функція контрасту, його розвиток, досягнення різних рівнів контрасту;
 - виразове значення різних за змістом кульмінацій, досягнення загальної кульмінації;
 - виконавські засоби виразності, особливості їх фіксації в потягному записі композиторів-класиків;
 - характеристика різних редакцій;
 - динаміка і агогіка як засіб реалізації цілісного виконання;
 - технічні засоби втілення виконавського задуму;
 - принципи роботи над подоланням технічних труднощів.
2. Варіаційна форма:
 - особливості побудови;
 - строгі та вільні варіації;
 - тема, прийоми розвитку мелодії;
 - прийоми розвитку супроводу;
 - виконавські засоби втілення художнього змісту;
 - технічні засоби реалізації виконавського задуму;
 - принципи роботи над технічними труднощами.

Практичні завдання:

- підготувати для виконання та аналізу 2-3 твори великої форми, звертаючи увагу на особливості структури, фактури, тонального плану та інші;

- дати характеристику різних редакцій;

- визначити послідовність завдань для роботи над творами великої форми.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Методика обучения игре на фортепиано. -М.: Музыка, 1971.
Бадуря-Скода Е. и П. Интерпретация Моцарта. -М.: Музыка, 1972.

Ваулин Е. - Работа над произведениями крупной формы. В ст. Воспитание пианиста. -К.: Мистецтво, 1964.

Голубовская Н. Искусство педализации. -Л.: Музыка, 1967.

Тюлин Ю., Бершадская Т. Музыкальная форма. -М.: Музыка, 1965.

ТЕМА 12. Работа над п'єсами малої форми.

1. П'єси ліричного характеру:

- визначення структури, особливостей фактурного викладу різних побудов, жанрових ознак;
- уявлення про організацію гомофонногармонічної фактури: лінії мелодії, басу, середнього заповнення;
- визначення виразового характеру мелодії, її фразування; головні змістовні моменти;
- підбір слів до мелодії як умова для її виразного виконання (з урахуванням асоціацій з мовними і вокальними інтонаціями);
- визначення виконавських засобів для виявлення змісту (динаміки, артикуляції, тембральних фарб, аплікатури та ін.);
- визначення технічних засобів для виконання (плавне "занурення" руки в клавішу, гра "втягнутими" пальцями, звуковидобування з мінімальною атакою тощо);

- штовпання педализації.

2. Різноманітні п'єси:

- визначення жанру, особливостей побудови, фактурного викладу, образного змісту в цілому;
- визначення виконавських засобів для виявлення змісту.
- визначення технічних засобів виконання;
- визначення технічних труднощів.

Практичні завдання:

- підготувати для виконання та аналізу 2-3 п'єси;
- визначити послідовність завдань для роботи над кантилєнними п'єсами.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Методика обучения игры на фортепиано. -М.: Музыка, 1971.

Голубовская Н. Искусство педализации. -Л.: Музыка, 1967.

Гофман Н. Фортепианная игра. -М.: Музыка, 1962.

Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. -М.: Музыка, 1967.

Светозарова Н. Педализация в процессе обучения игре на фортепиано. -М.: Музыка, 1965.

ТЕМА 13. Работа на етюдами.

- визначення жанрових особливостей, художнього змісту;
- визначення гармонічного плану як умови для швидкого запам'ятовування;
- визначення технічних формул, використаних в даному етюдї;
- визначення варіантів роботи над тою чи іншою технічною формулою;

- вивчення етюдів у швидкому темпі для визначення вірних допоміжних рухів, що забезпечують зручне положення рук для роботи пальців;

- визначення конкретних виконавських засобів для втілення характеру етюдів, що вивчається;

- значення повільного темпу в процесі вивчення етюдів;

- використання педалі.

Практичні завдання:

- підготувати для виконання та аналізу 3-4 етюдів;

- визначити характер та засоби роботи над технічними формулами.

ЛІТЕРАТУРА:

Алексеев А. Методика обучения игры на фортепиано. -М.: Музыка, 1971.

Либерман Е. Работа над фортепианной техникой. -М.: Музыка, 1985.

Николаев А. Работа над этюдами и упражнениями. В сб. Очерки по фортепианной педагогике. Вып. 1-й. -М.: Музыка, 1955.

Николаев Л. Очерки по истории фортепианной техники и теории пианизма. -М.: Музыка, 1980.

Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. -М.: Музыка, 1967.

Терентьева Н. К. Черны и его этюды. -Л.: Музыка, 1978.

Щапов А. Некоторые вопросы фортепианной техники. -М.: Музыка, 1968.

ТЕМА 14. Планування педагогічної роботи. Шляхи та методи підвищення кваліфікації викладачів.

1. Планування роботи з учнем:

- складання перспективних та поточних планів, передбачення шляхів для розвитку здібностей учня;
- включення в план творів зарубіжних композиторів-класиків, творів українських композиторів, а також сучасних авторів;
- включення в план творів різноманітних за змістом, формою, стилем, жанром;
- включення в план творів для ознайомлення з метою розвитку музичного світогляду учня;
- включення в план творів, що сприяють виявленню сильних сторін індивідуальності учня, та творів, що допомагають розвинути його слабкі сторони;
- введення творів підвищеної складності, але неприпустимість завищення плану в цілому;
- складання індивідуального плану з урахуванням послідовного розвитку загальномузичних і технічних здібностей учня.

2. Ведення документації.

3. Шляхи і методи підвищення кваліфікації:

- необхідність розширення світогляду, поглиблення знань в суміжних галузях мистецтва;
- систематичне вдосконалення виконавських можливостей;
- вивчення нової літератури з педагогіки, методики, психології та вміння використовувати її в своїй роботі;
- вивчення нових методів роботи;
- використання технічних засобів навчання;
- обмін досвідом, відвідування занять інших викладачів;
- виступи з методичними доповідями;
- написання методичних розробок;
- проведення відкритих уроків;
- складання планів підвищення професійного рівня.

Практичні заняття:

- розробити індивідуальні плани для учнів різних класів загальношкільного та професійного напрямків навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

Коган Г. Избранные статьи. Вып 2-й. -М.: Советский композитор, 1972.

Корженевский А. Мастерство педагога-музыканта. Методические рекомендации для педагогов ДМШ. -К.: Музична Україна, 1979.

Курковский Г. Вопросы фортепианного исполнительства. -К.: Музична Україна, 1983.

Милич Б. О формировании и совершенствовании педагогического мастерства педагога-пианиста. -К.: Музична Україна, 1971.